

ศึกษาเปรียบเทียบญาณวิทยาของอิมมานูเอล คานท์กับญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาท

A COMPARRITIVE STUDY OF IMMANUEL KANT' S EPISTEMOLOGY AND EPISTEMOLOGY OF THERAVĀDA BUDDHIST PHILOSOPHY

บุญนาถ สกุลาธิมรรค

Bunnat Sakulitthimak

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School Mahamakut Buddhist University

E-mail: Bunnadsakun@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 14 สิงหาคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 29 สิงหาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 29 สิงหาคม 2562

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาญาณวิทยาของอิมมานูเอล คานท์ 2) เพื่อศึกษาญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาท 3) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบญาณวิทยาของอิมมานูเอล คานท์ กับญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาท

ผลการวิจัย พบว่า 1) ญาณวิทยาของอิมมานูเอล คานท์ ได้บูรณาการแนวคิดเรื่องความรู้ก่อนประสบการณ์ของสำนักเหตุผลนิยมเข้ากับความรู้หลังประสบการณ์ของสำนักประสบการณ์นิยม เรียกว่า ความรู้อะพริโอริแบบสังเคราะห์ เนื่องจากความรู้ของมนุษย์จำต้องอาศัยกระบวนการแปลความหมายและตีความจากกลไกทางจิต ความรู้ของมนุษย์จึงมีจำกัด ไม่สามารถรู้อะไรเกินกว่าประสบการณ์อันจำกัดอยู่ภายใต้โลกแห่งปรากฏการณ์ได้ 2) พุทธปรัชญาเถรวาท แบ่งความรู้เป็น 2 ระดับ คือ ความรู้ทางโลก (โลกิยะ) และความรู้เหนือโลก (โลกุตตระ) ซึ่งเกิดจากการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาที่ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา 3) ผลเปรียบเทียบญาณวิทยาของอิมมานูเอล คานท์ กับญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า ความหมายของความรู้คือการที่จิตจัดเพนทาการให้เป็นระบบ ส่วนความหมายของความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท คือปัญญา บ่อเกิดความรู้ของคานท์ มาจากประสบการณ์ทางผัสสะ โดยผ่านทางอายตนะทั้ง 6 ร่วมกับความรู้ในตน ซึ่งติดตัวมาแต่กำเนิด ส่วนบ่อเกิดความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท เกิดจากประสบการณ์ทางผัสสะเหมือนกัน แต่ต้องอาศัยการคิดใคร่ครวญโดยแยกกายที่สะสมมา กระบวนการความรู้ คานท์เริ่มจากประสาทสัมผัสแบบบริสุทธิของผัสสะ แบบบริสุทธิแห่งความเข้าใจ ความรู้สูงสุด ส่วนกระบวนการความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทเริ่มจากประสาทสัมผัสแล้วอาศัยการไตร่ตรองแบบแยกกายโดยอาศัยปัจจัยภายนอก

นำมาคิดวิเคราะห์ และสังเคราะห์ด้วยปัญญา จนเห็นความจริงอันสูงสุด อาศัยการไตร่ตรองแยกคายโดยอาศัยปัจจัยภายนอก และการคิดวิเคราะห์สังเคราะห์ด้วย แล้วยกระดับเป็น โลกุตตระ ระดับความรู้ คานท์แบ่งความรู้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับประสบการณ์ทางผัสสะ ทางจิต ระดับเหนือประสบการณ์หรือเหตุผล ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาท แบ่งความรู้เป็น 6 ระดับ คือ ระดับความรู้สึกรู้สึก สัญญา ทิฐิ อภิญญา ญาณ สัมมาสัมโพธิญาณ เกณฑ์การตัดสินความรู้ คานท์ใช้ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ซึ่งเป็นกลไกของจิต ที่ผลิตความรู้ให้กับมนุษย์เป็นตัวตัดสิน ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทใช้ภาวนามยปัญญา เพราะเป็นประสบการณ์ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุด

คำสำคัญ: ญาณวิทยา, พุทธปรัชญาเถรวาท, ภาวนามยปัญญา

ABSTRACT

The objectives of this thesis are : 1) Study of Epistemology in the Concept of Immanuel Kant 2) Study of Epistemology in the Concept of Theravāda Buddhist Philosophy 3) A Comparative Study of Epistemology in the Concept of Immanuel Kant and Theravāda Buddhist Philosophy. The purpose of this thesis is to compare the concept of epistemology of Immanuel Kant and Theravāda Buddhist philosophy to find similarities and dissimilarities between the two. The information used for the study is from the Tipitaka, Commentaries, textbooks and other documents.

The results of research were found that : 1) Kant's synthetic a priori knowledge arises from an integration of rationalism's a priori knowledge and empiricism's a posteriori knowledge. However, due to the fact that human knowledge must depend on the synthesizing mind, his knowledge is limited and cannot go beyond his experience in the actual or phenomenal world. 2) The Theravada Buddhist Philosophy is divided into 2 levels :- the worldly knowledge (Lokiya nana) and the supermundane knowledge (Lokuthra nana). and what is the highest truth. The two kinds of knowledge arise from the development according to the three kinds of training : precept, concentration and wisdom. 3) The results of A Comparative Study of Epistemology in the Concept of Immanuel Kant and Theravāda Buddhist Philosophy were found as follows: Kant believed that sensual perception through the six sense-organs: eyes, ears, nose, tongue, body and mind, mixed with an individual internal knowledge could create the origin of knowledge. But Theravāda Buddhist philosophy emphasized that sensual perception through the six sense-organs accompanied with contemplation was the origin of knowledge. In the process of knowledge, Kant started from the form of sensibility, theory knowledge and then ultimate knowledge. Theravāda Buddhist philosophy started its knowledge from sensual perception, external factors,

contemplation and then ultimate knowledge. Kant classified knowledge into 3 levels: perceptual knowledge, conceptual knowledge and rational knowledge, but Theravāda Buddhist philosophy had 6 levels, i.e. sensual perception, memory, view, higher knowledge, insight and enlightenment. Kant used the experience from sensual perception and machine of production as the criteria in knowledge judging, but Theravāda Buddhist philosophy used wisdom resulting from mental development as its instrument.

Keywords: Epistemology, Theravāda Buddhist philosophy, mental development

1. บทนำ

คำว่า ญาณวิทยา เป็นคำที่มาจาก ภาษาสันสกฤต ซึ่งแยกศัพท์ออกเป็น 2 คำ คือ ญาณ ความรู้ วิชา วิชา หรือความรู้ เมื่อนำมาเชื่อมกันเป็น ญาณวิทยา จึงเป็นวิชาที่ว่าด้วยความรู้ หรือทฤษฎีที่ว่าด้วยความรู้ และญาณวิทยานี้ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Epistemology ซึ่งมาจากคำว่า Espisteme มีความหมายตรงกับ Knowledge หรือความรู้ และคำว่า Logos ซึ่งตรงกับคำว่า Scince หรือ Theory ซึ่งหมายถึง ศาสตร์หรือทฤษฎี หรือทฤษฎีที่ว่าด้วยความรู้นั่นเอง

ญาณวิทยา ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยบ่อเกิด ลักษณะและหน้าที่ ประเภท ระเบียบวิธี และความสมเหตุสมผลของความรู้บางทีใช้ว่า ทฤษฎีความรู้ (Theory of Knowledge) ญาณวิทยา ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยกำเนิดลักษณะและความถูกต้องแห่งความรู้ ญาณวิทยา คือการศึกษาถึงประเด็นต่อไปนี้ ความรู้คืออะไร ? บ่อเกิดความรู้คืออะไร ? ลักษณะของความรู้คืออะไร ? ขอบเขตของความรู้กำหนดแค่ไหน ? ปัจจัยของความรู้คืออะไร ? สิ่งนี้นักปราชญ์จะต้องหาคำตอบเพื่อเป็นมาตรฐานในการตัดสินความรู้และเข้าถึงความจริงซึ่งเป็นนัยสำคัญของญาณวิทยา ทฤษฎีความรู้หรือญาณวิทยา (Epistemology) เป็นสาขาหนึ่งในปรัชญาที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของความรู้ การได้มาซึ่งความรู้ ศึกษาว่าเราสามารถรู้ความจริงได้หรือไม่ ฉะนั้นญาณวิทยาจึงเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับความจริง กล่าวคือ สิ่งไหนที่จัดเป็นความรู้ สิ่งนั้นก็จะต้องเกี่ยวข้องกับความจริง และสิ่งไหนที่เป็นความจริง สิ่งนั้นก็จะต้องเป็นความรู้ที่แท้จริงเช่นกัน การรู้ความจริงจึงเรียกว่าความรู้ หัวข้อหลัก ๆ ในขอบเขตของญาณวิทยา คือ บ่อเกิดความรู้ ธรรมชาติความรู้ เกณฑ์การตัดสินความรู้

ในงานวิจัยนี้กล่าวถึงปรัชญาในสาขาญาณวิทยา โดยจะหยิบยกญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้ของนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงของโลกตะวันตก คือ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) มาศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาทหรือปรัชญาของพระพุทธเจ้า ศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่แห่งซีกโลกตะวันออก เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องและความแตกต่างกันของบ่อเกิดของความรู้ กระบวนการของความรู้ ระดับของความรู้ การตัดสินความรู้ จุดมุ่งหมายสูงสุดของความรู้ในแนวทางของปรัชญาทั้งสองแบบ เพื่อจะได้พิจารณาให้ถ่องแท้รวมถึงการนำไปประยุกต์ใช้หรือในการเข้าถึงความรู้ในปัจจุบัน ตลอดจนคุณูปการที่มีผลต่อการแสวงหาความรู้ในปัจจุบัน

ปัญหาของญาณวิทยานั้นเป็นวิชาที่กว้าง ครอบคลุมทุกเรื่องเกี่ยวกับความรู้ และการยืนยันความจริง ทั้งนี้ปัญหาหลักของญาณวิทยาก็คือความรู้ด้านใดบ้างที่เชื่อถือได้ว่าเป็นความจริง เพื่อจะยืนยันได้ว่าเป็นความ

จริง การศึกษาเฉพาะประเด็นเหล่านี้เรียกว่า ญาณปรัชญาซึ่งส่วนนี้ถือว่าเป็นปรัชญาบริสุทธิ์ นอกจากนี้ญาณวิทยายังคาบเกี่ยวโยงกับสาขาอื่น ๆ ทั้งในนอกขอบข่ายของวิชาปรัชญาปัจจุบัน เช่น จิตวิทยาความรู้ สังคมวิทยาความรู้ อย่างไรก็ตามแม้ปัญหาญาณวิทยาจะมีความเกี่ยวข้องกับศาสตร์สาขาต่าง ๆ แต่ก็มีขอบเขตที่แตกต่างกันออกไป เช่น ในกรณีของสาขาตรรกศาสตร์ ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับแบบหรือแม่บทแห่งความรู้ โดยพิจารณาถึงชนิดหรือประเภทต่าง ๆ แห่งความรู้ที่ศาสตร์ต่าง ๆ ได้ให้ไว้เราอาจค้นพบถึงแบบหรือแม่บทอันเป็นมูลฐานแห่งความรู้ แต่ญาณวิทยาสนใจสภาวะที่จะทำให้ความรู้เป็นไปได้เป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ และพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ ซึ่งทำให้ความรู้เกิดขึ้น ดังนั้น ญาณวิทยาจึงมีขอบเขตกว้างกว่าตรรกศาสตร์

อีกประการหนึ่งญาณวิทยามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอภิปรัชญาชนิดที่กล่าวได้ว่า สิ่งหนึ่งจะอยู่โดยปราศจากอีกสิ่งหนึ่งไม่ได้ ทั้งนี้อภิปรัชญาจะต้องใช้ญาณวิทยาเป็นเครื่องมือ กล่าวคือ เราไม่สามารถค้นคว้าถึงธรรมชาติที่เป็นจริงหรือเป็นปรมาตถ์ได้นอกจากว่ามีวิธีการที่จะหยั่งรู้หรือมีวิธีการที่จะพิสูจน์ว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ญาณวิทยาเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดปรัชญา

ในเรื่องของทฤษฎีความรู้มีความสำคัญดังกล่าวแล้ว เนื่องจากเกี่ยวข้องกับความคิดอื่น ๆ อีกมาก นักปรัชญาส่วนมากมีความเชื่อกันว่า ถ้าสามารถแก้ปัญหาที่มีอยู่ของความรู้ได้ก็เท่ากับได้แก้ปัญหาทางจริยศาสตร์และอภิปรัชญาอันเป็นส่วนประกอบหลักเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายสูงสุด ความรู้ในปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ที่มีความโดดเด่นซึ่งเป็นที่น่าสนใจอีกระบบหนึ่งคือ

อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant, 1724 – 1804) เป็นนักปรัชญาเมธีชาวเยอรมันได้ค้นพบบ่อเกิดความรู้มีอยู่ 2 แหล่ง คือ ความรู้เกิดจากประสบการณ์ (A posteriori) กับความรู้ที่เกิดมาจากเหตุผลซึ่งเป็นความรู้ในตน อันมีมาแต่กำเนิด (A priori) คานท์กล่าวว่าความรู้ทั้งหลายย่อมมาจากทั้ง 2 แหล่งรวมกัน กล่าวคือ มาจากประสบการณ์ผ่านกลไกทางความคิดหรือเหตุผลทั้งนี้กฎเกณฑ์ทางวิชาการต้องเป็นความรู้ที่ไม่ขึ้นกับประสบการณ์ (A priori) เพราะเป็นเรื่อง มโนภาพ และเป็นสากล ส่วนความรู้ที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ (A posteriori) ได้จากประสบการณ์ด้วยวิธีอุปนัย ซึ่งให้ความแน่ใจแก่เราอย่างมากแต่ความน่าจะเป็นเท่านั้น

คานท์ได้รวมลัทธิเหตุผลนิยมของเดส์คาร์ตส์ กับลัทธิประจักษ์นิยม ของจอห์น ล็อก เข้าด้วยกัน โดยอาศัยการอนุมานเพราะมีความเชื่อว่าทุกสิ่งเราจะรู้ได้จะต้องอาศัยเหตุผลหรือความรู้เดิมที่มีอยู่ โดยอาศัยการอนุมาน แบบนิรนัย (Deductive) และขณะเดียวกันจะต้องอาศัยเหตุผลทางประสบการณ์หรือการประจักษ์แจ้งแก่ตนเอง โดยอาศัยการอนุมาน แบบอุปนัย (Inductive) เหตุที่ลัทธิทั้งสองได้แตกแยกกันไป กล่าวคือ ลัทธิเหตุผลนิยมมี เรเน เดส์คาร์ตส์ , เบเนดิกต์ , สปิโนซา และกอตต์ฟรีด วิลเฮล์ม ไลบ์นิซ เป็นนักปรัชญาเมธีที่สำคัญ และลัทธิประจักษ์นิยมก็มี จอห์น ล็อก, ยอร์จ เบิร์คเลย์, และเดวิด ฮิวม์ เป็นนักปรัชญาเมธีที่สำคัญ ทั้งสองฝ่ายพยายามอย่างยิ่งที่จะรวมเอาสองลัทธิเข้าด้วยกัน เพื่อจะสถาปนาแนวความคิดขึ้นมาใหม่เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาทรรศนะปรัชญาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และด้วยเหตุนี้เอง อิมมานูเอล คานท์ จึงต้องรับภาระหนักยิ่งที่จะผสมผสานแนวความคิดทั้งสองให้เป็นหนึ่งเดียวกัน

ทฤษฎีความรู้มีความสำคัญดังกล่าวแล้ว ความรู้ในปรัชญาตะวันออกที่มีความโดดเด่นซึ่งเป็นที่น่าเชื่อถือมากอีกระบบหนึ่งคือ ความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งจัดว่าเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต

อย่างแท้จริงเนื่องจากเป็นหลักปรัชญาความรู้ที่มุ่งแก้ปัญหาชีวิตทั่ว ๆ ไปในสังคมที่ประสบอยู่ พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ของตนเองรู้แจ้งชัดตามสภาพของตน (ปัจจุต เวทิตัพโพ วิญญูติ) เป็นการรู้แจ้งที่ทำให้หลุดพ้นออกจากกองทุกข์ทั้งปวงได้ คือรู้วิธีที่จะทำลายกิเลสให้หมดสิ้นไปจากจิตใจได้หมดไม่หลงเหลืออยู่เลย และความรู้ในสิ่งใด ๆ จะต้องเป็นการรู้ตรงตามความเป็นจริง ความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทแบ่งออกเป็น 2 ระดับใหญ่ ๆ คือ ความรู้ระดับโลกียะหรือความรู้สามัญทั่วไป กับความรู้ระดับโลกุตระหรือความรู้ระดับสูง กล่าวคือ ความรู้สามัญตัวผู้จะต้องได้สัมผัสโดยตรงโดยอาศัยประสาทสัมผัสสัมผัสทั่วไป ส่วนความรู้ระดับสูงนั้น ตัวผู้จะต้องได้สัมผัสชั้นพิเศษคือ จิตได้ญาณ มุ่งเน้นความหลุดพ้นจากความทุกข์อวิชชาตัณหาอุปาทานทั้งหลาย เน้นการเกิดประสบการณ์การรู้แจ้งเข้าใจด้วยตนเองอันจะนำไปสู่การดับทุกข์หรือการแก้ปัญหาชีวิตได้

เนื่องจากพุทธปรัชญาเถรวาทมีหลักความเชื่อตามความเป็นจริงอยู่ว่า มนุษย์เกิดมาเพราะอวิชชาต่อเมื่อได้เรียนรู้จึ้อย ๆ รู้ตามสภาพความเป็นจริง จนกระทั่งเข้าถึงความรู้อันประเสริฐสูงสุด คือการรู้แจ้งพระนิพพาน นี่ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่า พุทธปรัชญาเถรวาทให้ความสำคัญกับความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส

ความรู้ตามทัศนะของอิมมานูเอล คานท์ กับของพุทธปรัชญาเถรวาท มีช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน ระดับความรู้ต่างกัน แต่บ่อเกิดของความรู้อาศัยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเหมือนกันและวิธีสร้างความรู้ที่คล้ายคลึงกัน แต่ทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทเน้นเรื่องจิตเป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุปปัญหาสำคัญของญาณวิทยาเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับที่มาของความรู้ รวมทั้งพยายามศึกษาว่าอะไรเป็นความรู้ที่เป็นที่ยอมรับได้ว่าถูกต้องแท้จริง ดังนั้นขอบเขตของญาณวิทยาจึงพยายามที่จะตอบปัญหาดังต่อไปนี้คือ (1) ความรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร ? (2) จะสร้างความรู้ขึ้นได้อย่างไร ? (3) อะไรคือสิ่งที่เรารู้ ? (4) อะไรคือเงื่อนไขหรือปัจจัยแห่งความรู้ ? ทั้งนี้ในงานวิจัยนี้จะได้พิจารณาเปรียบเทียบญาณวิทยาของคานท์กับของพุทธปรัชญาเถรวาทใน 6 ประเด็นหลักได้แก่ (1) บ่อเกิดของความรู้ (2) กระบวนการของความรู้ (3) ระดับของความรู้ (4) ลักษณะแนวความคิดหลักของความรู้ (5) การตัดสินของความรู้ และ (6) จุดมุ่งหมายของความรู้ ว่ามีความเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไรบ้าง เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่จริงในทฤษฎีความรู้ ซึ่งประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาค้นคว้าต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาญาณวิทยาของอิมมานูเอล คานท์
- 2.2 เพื่อศึกษาญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาท
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบญาณวิทยาของอิมมานูเอล คานท์ กับญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาท

3. วิธีดำเนินการวิจัย

- 3.1 รวบรวมข้อมูลจากหลักฐานสำคัญ คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา

3.2 รวบรวมข้อมูลจากหนังสือและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นผลงานวิชาการที่ท่านผู้รู้ทางปรัชญาและพระพุทธศาสนาได้ศึกษาวิเคราะห์มาแล้ว อันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

3.3 สอบถามปรึกษาและขอคำแนะนำจากผู้รู้ ผู้ชำนาญด้านหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และทางด้านปรัชญาต่าง ๆ แล้วเก็บรวบรวมเพื่อเป็นข้อมูลในการวิจัย

3.4 ศึกษาข้อมูลจากทั้งสองแหล่งนั้นแล้วเรียบเรียงเป็นขั้นตอน แล้วทำการเปรียบเทียบวิเคราะห์และสรุปข้อมูลทั้งหมดที่ได้ จากนั้นก็นำเสนอผลงานวิจัย

4. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

4.1 ทำให้เข้าใจความหมายของความรู้ บ่อเกิดของความรู้ กระบวนการของความรู้ ระดับของความรู้ เกณฑ์ตัดสินความรู้ ตามทัศนะของ อิมมานูเอล คานท์ กับพุทธปรัชญาเถรวาทได้อย่างถูกต้อง

4.2 ทำให้เข้าใจความเหมือนกันและความต่างกันของญาณวิทยา ตามทัศนะของอิมมานูเอล คานท์ กับพุทธปรัชญาเถรวาทได้อย่างถูกต้อง

4.3 ทำให้เข้าใจสภาวะที่เรียกว่าเป็นบ่อเกิดความรู้ กระบวนการของความรู้ตามหลักทฤษฎีของอิมมานูเอล คานท์ กับพุทธปรัชญาเถรวาทได้อย่างถูกต้อง

4.4 การวิจัยนี้จะประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาญาณวิทยา และเป็นแหล่งข้อมูลในการที่จะศึกษาค้นคว้าให้ละเอียดลึกซึ้งสืบไป

5. บทสรุป

จากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง “ญาณวิทยาตามทัศนะของอิมมานูเอล คานท์กับพุทธ-ปรัชญาเถรวาท” พบว่า

ญาณวิทยาของคานท์กับพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นปรัชญาที่ต่างสายกันจึงมีความเหมือนกันและต่างกัน คานท์ มีแนวความคิดที่อยู่กึ่งกลางระหว่างเหตุผลนิยมกับประจักษ์นิยม อย่างไรก็ตาม คานท์เองต้องการจะหาข้อสรุปของความขัดแย้งทางความคิดระหว่างแนวคิดของ นิวตัน กับแนวคิดเกี่ยวกับศีลธรรมและศาสนา กล่าวคือ คานท์ต้องการหาทางแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างวิทยาศาสตร์กับศาสนาและศีลธรรมนั่นเอง ดังนั้น แนวคิดของคานท์จึงเป็นการพยายามประนีประนอมความเชื่อในศาสนากับเหตุผล และพยายามแก้ไขปัญหาค้างอยู่ที่ของฝ่ายเหตุผลนิยมและประจักษ์นิยม คานท์ให้ความหมายของความรู้ว่า ความรู้เกิดจากประสบการณ์ (A posteriori) กับความรู้ที่เกิดจากเหตุผล ซึ่งเป็นความรู้ในตน อันมีมาแต่กำเนิด (A priori) โดยผ่านกลไกของจิตทั้งสองชั้น จึงเกิดเป็นความรู้สากล และความรู้ที่ไม่ต้องผ่านกลไกทางจิต แต่เข้าสัมผัสกับความเป็นจริงโดยตรง เป็นความรู้แบบอัสမ်ตติกญาณ คือเห็นแจ้งในกฎศีลธรรมและสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งจะต้องลงมือปฏิบัติการกระทำด้วยเจตนาดีเป็นการกระทำตามหน้าที่ (Duty) ตามหลักการและเหตุผลในการดำเนินชีวิต ความรู้ของคานท์จึงเป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่การค้นหาเหตุผลเรื่องวิญญาณ โลก และพระเจ้า เนื่องจากคานท์นั้นเป็นนักปรัชญาเป็นปุถุชนผู้ที่ยังต้องแสวงหาความจริงต่อไปดังได้กล่าวแล้ว

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า ความรู้ (ปัญญา) เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับหลักการดำเนินชีวิตด้วยความจริง เพื่อเป็นสิ่งยึดถือปฏิบัติให้เกิดความผาสุกในสังคมาในเบื้องต้น โดยมีการเชื่อมโยงในแง่ที่นำไปสู่ความรู้ระดับสูงสุด หรือระดับปรมาตม์ (Ultimate truth) พุทธปรัชญาเถรวาทให้ความหมายของความรู้ ที่เกิดจากภายในมีลักษณะส่องสว่างโพล่งอย่างฉับพลัน สามารถมองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ควบคู่ไปกับหลักปฏิบัติ (ไตรสิกขา) การรู้แจ้งตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ทฤษฎีความรู้เริ่มต้นมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า จึงกล่าวได้ว่าความรู้เป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือความสิ้นไปแห่งกิเลสทั้งปวง ดับทุกข์ได้สิ้นเชิง ความรู้นำไปสู่ความแจ้งหลุดพ้น (วิมุตติ) ในที่สุดนั่นเอง

ความหมายของความรู้ของคานท์ เราไม่สามารถรู้ธรรมชาติของมันได้ แต่เราจะรู้เพียงว่ามันมีอยู่เท่านั้น สิ่งที่ไม่ปรากฏนี้จะสร้างเหตุการณ์ขึ้นในจิต เหตุการณ์นั้นเป็นเนื้อหาของความรู้ จัดจัดเหตุการณ์นั้นให้เป็นระบบด้วยการคิดหาเหตุผล เพราะฉะนั้น ความรู้ก็คือการที่จัดจัดเหตุการณ์ให้เป็นระบบนั่นเอง ส่วนความหมายของความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีมากมายหลายนัย แต่พอรวมแล้ว เรียกว่า ปัญญา และมีหลายอย่างตามการพัฒนาด้วยการปฏิบัติตามหลักของไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งสร้างความรู้ในแต่ละระดับที่แตกต่างกันออกไป แต่มีระบบความรู้เป็นอันเดียวกันคือ ต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

บ่อเกิดความรู้ของคานท์กับพุทธปรัชญาเถรวาทมีความสอดคล้องกันในแง่ที่ว่า ความรู้ต้องเริ่มต้นจากประสบการณ์ทางผัสสะซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีลักษณะของความเป็นประจักษ์นิยม (Empiricism) อันไม่แตกต่างไปจากแนวคิดของล็อก (Lock) และฮิวม์ (Hume) มากนัก นอกจากนี้ทัศนะในการมองโลก คานท์มองว่าโลกที่เราพบอยู่ทุกวันนี้เป็นโลกของปรากฏการณ์ (Phenomena) เนื่องจากเราไม่สามารถเข้าถึงโลกที่แท้จริงได้ (Noumena or Things-in-Themselves) เพราะโลกที่พบเห็นได้ถูกปรุงแต่งด้วยความคิดหรือมโนภาพของมนุษย์เสียแล้ว สำหรับคานท์มนุษย์ปรุงแต่งโลกด้วยการจัดระเบียบทางตรรกวิทยา สิ่งภายนอกที่ถือว่าเป็นบ่อเกิดของความรู้นั้นเรียกว่า Noumena หรือ Things-in-Themselves แปลว่า สิ่งเป็นจริงในตัวมันเอง ความจริงภายนอกก่อนที่จะกลายมาเป็นความรู้ของเรานั้น ได้ผ่านการแปรสภาพโดยพุทธิปัญญา (Intellect) ของเราหลายขั้นตอนแล้ว และในแต่ละขั้นตอนนั้นมันได้ให้ความรู้แก่เราในระดับต่าง ๆ กันด้วย คานท์ยังได้กล่าวถึงความรู้ในตน (A priori) ถือว่าความรู้ที่มนุษย์มีมาตั้งแต่เกิด ความรู้นี้เป็นความรู้ที่สากลและจำเป็น ซึ่งความรู้ที่ว่านี้เกิดจากการพิจารณาทางตรรกะก่อนประสบการณ์

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าประสบการณ์ทางผัสสะเป็นบ่อเกิดของความรู้ซึ่งสอดคล้องกับของคานท์และกลุ่มประจักษ์นิยม ความประจวบกันของอายตนะภายในและอายตนะภายนอก ทำให้เกิดความรู้วิญญาน 6 (หมายถึงความรู้แจ้งทางทวาร 6) กล่าวคือ อายตนะภายใน กระทบกับอายตนะภายนอก (อารมณ์) และจิตทำหน้าที่รู้ โดยองค์ประกอบทั้ง 3 ประจวบกันเข้า แล้วเกิดผัสสะ ในส่วนของประสบการณ์ทางผัสสะนี้ พุทธปรัชญาเถรวาทได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนกว่าของคานท์ เพราะสามารถพิสูจน์ได้ เนื่องจากเป็นความจริงส่วนเรื่องโลกในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท คือโลกแห่งผัสสะหรือโลกแห่งประสาทสัมผัส อายตนะภายในกับอายตนะภายนอกมีความสัมพันธ์กันและกันจึงทำให้เกิดผัสสะ แต่สำหรับคานท์นั้นมีทัศนะแตกต่างกันที่ว่า มนุษย์ปรุงแต่งโลกด้วยการจัดระเบียบทางตรรกวิทยา พุทธปรัชญาเถรวาทมีมุมมองว่ามนุษย์ปรุงแต่งโลกด้วยอำนาจของกิเลส ตัณหา และญาณวิทยาของคานท์กล่าวถึงความรู้ในตน (A priori) ที่ถือว่าความรู้ที่มนุษย์มีมา

ตั้งแต่เกิด พุทธปรัชญาเถรวาทไม่ยอมรับเพราะในญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาทได้บ่งบอกไว้ชัดเจนว่า “มนุษย์ถือกำเนิดมาด้วยอวิชชาคือความไม่รู้ทั้งปวง” ซึ่งหลังจากเกิดมาแล้วได้มีประสบการณ์และมีการสะสมประสบการณ์ ตลอดจนมีการฝึกฝนพัฒนาปัญญาให้รู้จักถื่น- กรองและนำข้อเท็จจริงจากประสบการณ์มาพิจารณาจึงเกิดเป็นวิชาหรือความรู้ขึ้น นอกจากนี้พุทธปรัชญาเถรวาทยังมีแหล่งความรู้ที่เกิดจากการศึกษาอบรม เพื่อพัฒนาให้เกิดความรู้ คือ ปัญญา 3 ประการ ได้แก่ 1) สุตมยปัญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากการศึกษาอบรม เล่าเรียน จากการได้ฟังหรือการอ่าน เปรียบเทียบได้กับ ศัพท์ประมาณ 2) จินตามยปัญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากการคิดใคร่ครวญอย่างมีระบบ พิจารณาอย่างรอบคอบอยู่ในหลักการของเหตุผล เปรียบเทียบได้กับ อนุমানประมาณ สุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา เป็นปัญญาทำให้มีความรู้ที่เป็นจริงได้ในระดับสมมติ สัจจะ ดังนั้น จึงเป็นแหล่งความรู้ที่ถูกต้อง (ในระดับสมมติ) (Conventional truth) 3) ภาวนามยปัญญา เป็นความรู้ที่ได้รับจากการฝึกฝนอบรมจิต ลงมือปฏิบัติอย่างถูกต้องจนเกิดความรู้แจ้ง เปรียบเทียบได้กับ ประจักษ์ประมาณ ภาวนามยปัญญา ทำให้มีความรู้ระดับปรมาตม์ (Ultimate truth) ได้

กระบวนการความรู้ของคานท์นั้นแบ่งออกเป็น 2 ชั้น ชั้นแรกเรียกว่า “แบบบริสุทธิ์ของผัสสะ” (Pure Forms of Sensation) เป็นความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัสผ่านอวกาศและเวลา (Space and Time) แล้วเกิดเป็นความรู้เฉพาะหน่วย ทั้งนี้กระบวนการความรู้ในชั้นนี้มีจุดเริ่มต้นจากภายนอกคือวัตถุ ซึ่งคานท์เรียกว่า Noumena หรือ Thing – in – themselves ผ่านรูปแบบของอวกาศและเวลาซึ่งเป็นกลไกทางความคิดที่เป็นรูปแบบก่อนประสบการณ์ (A priori form) หรือกระบวนการทางผัสสะนั่นเอง สำหรับคานท์อวกาศและเวลา เป็นสิ่งที่ไม่จริงภายนอก หากมีจริงอย่างไรเราไม่สามารถรู้ได้ ที่เรารู้เป็นสิ่งที่กลไกสมองของเราปั้นขึ้นมาเอง แล้วใส่ให้แก่วัตถุที่จะเข้ามาทางประสบการณ์เรา อย่างไรก็ตาม ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการนี้ก็เพียงความรู้เฉพาะหน่วยเท่านั้น ส่วนความรู้ชั้นที่ 2 เรียกว่า “แบบบริสุทธิ์ของความเข้าใจ” (Pure Forms of Understanding) หากความรู้เฉพาะหน่วยได้ผ่านแบบแห่งความเข้าใจซึ่งมีทั้งหมด 4 ชั้น ๆ ละ 3 แบบรวมทั้งหมด 12 แบบ โดยความรู้เฉพาะหน่วยที่ผ่านแบบแต่ละชั้น ชั้นละ 1 ช่องตามพิจารณาของกลไกที่เรียกว่า “Schemata” แล้วจึงจะเกิดความรู้สากลได้ (Universal) อย่างไรก็ตาม ความรู้ที่อยู่นอกเหนือประสาทสัมผัสและความเข้าใจ ด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ความรู้ชนิดนี้เป็นความรู้ที่เกี่ยวกับศาสนาและศีลธรรม ซึ่งไม่ได้ผ่านกระบวนการทางประสาทสัมผัสและเหตุผลบริสุทธิ์ เป็นความรู้ที่สามารถรู้ได้ด้วยเหตุผลปฏิบัติ คานท์เห็นว่าความรู้ทางเหตุผลปฏิบัตินี้เป็นความรู้ระดับหนึ่งของสมรรถภาพของจิตสูงกว่าเหตุผลบริสุทธิ์เพราะจิตของเราเข้าสัมผัสกับความจริงโดยตรงด้วย อัชฌัตติกญาณ (Intuition) โดยไม่ต้องผ่านกลไกทางปัญญาทั้ง 12 ชั้น เหตุผลภาคปฏิบัตินี้เกิดจาก Ideas of reason ซึ่งเป็นหน่วยความคิดล้วน ๆ ไม่ติดอยู่ในโลกของประสบการณ์ ซึ่งคานท์ถือว่าเป็นเกณฑ์ที่แน่นอน นักวิชาการบางท่านถือว่าเป็นความรู้ด้วยญาณหยั่งรู้ (Intuitive Knowledge) ซึ่งถือว่าเป็นความรู้อีกประเภทหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ถือว่าเป็นความหมายของความรู้แต่เป็นความหมายทางศรัทธามากกว่าซึ่งเป็นที่มาพื้นฐานแห่งแนวความคิดทางจริยศาสตร์ของคานท์นั่นเอง

ส่วนกระบวนการของความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีความแตกต่างกัน คือแบ่งความรู้ออกเป็น 2 ชั้นกระบวนการใหญ่ด้วยกัน คือ กระบวนการของการรับรู้ชั้นธรรมดา และกระบวนการของการรับรู้ชั้นสูง กระบวนการของการรับรู้ชั้นธรรมดามีจุดเริ่มต้นมาจากประสาทสัมผัสเกิดขึ้น และเพราะประจวบกันกับของ

องค์ประกอบ 3 ประการ คือ อินทรีย์ 6 (อายตนะภายใน) อารมณ์ (อายตนะภายนอก) และวิญญาณ 6 จึงเกิดเป็นกระบวนการรับรู้ทางประสาทสัมผัสขึ้น เมื่อเกิดผัสสะแล้ว ความรู้ลักษณะอื่น ๆ จะเกิดขึ้นต่อไปและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นตามลำดับ คือ เกิดความรู้สึกแยกแยะว่าดี เลว เกิดการคิด (เจตคติ) และเกิดการจำไปต่างๆ แล้วอาศัยการไตร่ตรองแบบแยกกายโดยอาศัยปัจจัยภายนอก คือปรโตโฆสะ นำมาคิดวิเคราะห์ และสังเคราะห์ด้วยปัญญาที่เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” จนเห็นความจริงที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ต่าง ๆ นอกจากนี้ความรู้ที่ได้จากการไตร่ตรองข้อเท็จจริงซึ่งเรียกว่า โยนิโสมนสิการนั้น ความรู้ที่เกิดขึ้นก็เป็นแค่เพียงความรู้แบบทฤษฎีเท่านั้นยังไม่ถือว่าเป็นความรู้อันสูงสุด ความรู้ระดับสูง เริ่มต้นจากประสาทสัมผัส แล้วอาศัยการไตร่ตรองแยกกายโดยอาศัยปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ) และการคิดวิเคราะห์สังเคราะห์ด้วย โยนิโสมนสิการ เช่นเดิมแต่ยกระดับเป็นระดับ โลกุตตระ ซึ่งต้องอาศัยการฝึกปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ระดับความรู้ของคานท์กับพุทธปรัชญาเถรวาทในระดับตอนต้นนั้นมีความสอดคล้องกันแต่พอขึ้นไประดับสูงขึ้นไปมีความแตกต่างกัน คือ คานท์แบ่งระดับความรู้ออกเป็น 2 ชั้น คือ แบบบริสุทธิ์ของผัสสะ (Pure form of Sensation) เป็นความรู้เฉพาะหน่วย ซึ่งความรู้ระดับผัสสะ และแบบบริสุทธิ์ของความเข้าใจ (Pure form of Understanding) เป็นความรู้ โดยตรง ที่อาศัยความเข้าใจ (Understanding) เกิดขึ้น ซึ่งต้องผ่านกลไกรูปแบบของความคิดหรือ ทฤษฎีวิภาค ที่มีด้วยกัน 12 รูปแบบ เนื่องจากได้ผ่านความรู้เฉพาะหน่วยมาแล้ว ความรู้ในระดับนี้ถือได้ว่าเป็นความรู้สากล (Universal) และถือได้ว่าเป็นความรู้ระดับวิชาการ (Scientific Knowledge) เป็นเพียงมาตรการสำหรับตัดสินความจริงของคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์เท่านั้น ส่วนมาตรการความจริงทางศาสนาและศีลธรรมนั้นเป็นอีกแบบหนึ่ง เพราะไม่ต้องผ่านโครงสร้างแห่งกลไกของจิต แต่เข้าสัมผัสกับความจริงโดยตรง เรื่องศาสนาและศีลธรรมเท่านั้นที่มีอภิสิทธิ์เช่นนี้ จึงแบบจิตออกเป็น 2 อย่างคือ เหตุผลบริสุทธิ์ (Pure Reason) เป็นเหตุผลสำหรับรู้คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ต้องผ่านกลไกของจิต และเหตุผลปฏิบัติ (Practical Reason) เป็นเหตุผลสำหรับรู้ศีลธรรมและศาสนา ไม่มีกลไก แต่เข้าสัมผัสกับความจริงโดยตรง เป็นความรู้แบบอชัมตติกญาณ คือเห็นแจ้งในกฎศีลธรรมและสิ่งเหนือธรรมชาติโดยตรง

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีระดับความรู้ 6 ระดับ ซึ่งมีทั้งความเหมือนและแตกต่างกันคือ 1) ความรู้ในระดับความรู้สึก (Consciousness) คือความรู้จากจากประสาทสัมผัส ทั้ง 5 มีตา, หู, จมูก, ลิ้น, และกาย คานท์นี้มีความเหมือนกันกับพุทธปรัชญาเถรวาท คือความรู้ในระดับประสบการณ์ทางผัสสะ (Perceptual Knowledge) หรือแบบบริสุทธิ์ของผัสสะ (Pure form of Sensation) 2) ความรู้ระดับสัญญา (Perception) คือ ความจำได้หมายรู้อาการหรือลักษณะต่าง ๆ ของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ความรู้ระดับสัญญาเกิดต่อเนื่องจากความรู้ระดับวิญญาณเกิดได้โดยอาศัยการเทียบเคียงประสบการณ์เดิม (ความรู้เดิม) กับความรู้ใหม่ที่รับเข้ามาทางทวารทั้ง 6 ซึ่งคานท์มีความสอดคล้องกัน กับความรู้แบบบริสุทธิ์ของความเข้าใจ (Pure form of Understanding) 3) ความรู้ระดับทิฎฐิ (conception) หมายถึง ทรรศนะ ความเชื่อถือ ความรู้ความเข้าใจตามนัยเหตุผล การมองโลกและชีวิตอาจถูกหรือผิดก็ได้ ความรู้นี้มีลักษณะซับซ้อนเป็นการสรุปแนวคิดทั้งหมดออกมาเป็นนามธรรม ซึ่งมีความลึกซึ้งกว่าความรู้ระดับวิญญาณและความรู้ระดับสัญญา ความรู้ระดับทิฎฐินี้เกิดจากแหล่งความรู้ที่มาจากสุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา ตาม

กระบวนการของเหตุผลและการอนุมานทั้งแบบนิรนัยและอุปนัย ความรู้แบบบริสุทธิ์ของความเข้าใจ (Pure form of Understanding) ของคานท์ก็ยังเทียบเท่ากับความรู้ระดับทฤษฎีของพุทธปรัชญาอีกด้วย 4) ความรู้ระดับอภิปัญญา (Extrasensory perception) เป็นความรู้อันยิ่งยวด อันเป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผลที่เกิดมาจากการบำเพ็ญเพียรทางจิต บรรลुरुูปฌานและอรุูปฌานตามลำดับจนได้สมบัติ 8 ความรู้นี้อยู่นอกเหนือจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสและไม่ขึ้นอยู่กับกาลและเทศะ (Time and Space) ความรู้ระดับอภิปัญญา มี 6 ประการนี้ ในส่วนของคานท์เองนั้นอาจเทียบได้กับเหตุผลปฏิบัติ (Practical Reason) เป็นเหตุผลสำหรับรู้ศีลธรรมและศาสนา ไม่มีกลไก แต่เข้าสัมผัสกับความจริงโดยตรง เป็นความรู้แบบอชฌัตติกญาณ คือเห็นแจ้งในกฎศีลธรรมและสิ่งเหนือธรรมชาติโดยตรง แต่พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นได้อธิบายไว้ละเอียดชัดเจน โดยเฉพาะ อาสวัภยญาณ ความที่ทำให้สิ้นอาสวะกิเลสทั้งปวง (ที. ปา. 11/356/394-396) เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามหลักของสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานจนเกิดญาณความรู้ในอริยสัจทั้ง 4 ตามลำดับ คือ (1) สัจจญาณ รู้ว่านั่นทุกข์ นั่นเหตุเกิดแห่งทุกข์ (2) กิจจญาณ รู้ว่าทุกข์ คือสิ่งที่ควรกำหนดรู้ (3) กตญาณ คือ รู้ว่าทุกข์ ที่ควรกำหนดรู้ ตนได้กำหนดรู้แล้ว ความรู้ระดับอภิปัญญาทั้ง 6 ประการนี้ 5 ข้อแรกจัดว่าเป็นโลกียอภิปัญญา คือ สามัญชนสามารถปฏิบัติให้เกิดได้ตามหลักของสมถกรรมฐาน จนบรรลुरुูปฌานทั้ง 8 ประการ แต่ความรู้ระดับนี้ก็ยังเป็นทั้งสัมมาทฤษฎีและมิจฉาทฤษฎีก็ได้ ส่วนอาสวัภยญาณข้อที่ 6 จัดเป็นความรู้ระดับโลกุตตรอภิปัญญาเป็นความรู้ที่สิ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง เป็นสัมมาทฤษฎีฝ่ายเดียว เกิดขึ้นได้เฉพาะพระอรหันต์เท่านั้น รู้ได้เฉพาะตน 5) ความรู้ระดับญาณ (Intuitive insight) ความรู้อันเกิดขึ้นจากความเห็นอย่างแจ่มแจ้ง ตามความเป็นจริงของรูปนาม เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้รู้ญาณที่ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาสามารถรับรู้ทางจิตได้โดยตรง ประจักษ์แจ้งทุก ๆ ส่วน ซึ่งมีความพิเศษมากกว่าความรู้ระดับทฤษฎีหรือเรียกวิปัสสนาญาณ 9 อย่าง ในความรู้ระดับนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าคานท์นั้นคงจะมาไม่ถึงขั้นญาณนี้เพราะไม่ได้ อธิบายไว้ให้เกิดความเข้าใจอย่างพุทธปรัชญาเถรวาทเลย คานท์พูดถึงอชฌัตติกญาณ การรู้เองจิตเกิดความรู้แจ่มแจ้งชัดเจนโดยตรงไม่ต้องอาศัยการอ้างเหตุผลหรือความรู้เป็นตัวกลาง แต่ญาณทัศนะของพุทธ-ปรัชญาเถรวาทนั้นก่อนที่จะเกิดได้นั้นต้องมีเหตุมีปัจจัย อาศัยการฝึกฝนอบรมจิตให้บริสุทธิ์จนพัฒนามาถึงขั้นระดับญาณนี้ขึ้นมา 6) ความรู้ระดับตรัสรู้หรือสัมโพธิ (Enlightenment) เป็นความรู้อันสูงสุดในพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวคือ การหลุดพ้นจากสภาวะธรรมที่ปรุงแต่งด้วยตัณหา มานะ ทิฐิ อย่างสิ้นเชิงโดยมีอิสรภาพจากโลกียธรรมขึ้นสู่โลกุตตรธรรม โดยอาศัยการปฏิบัติตามหลักอริยมรรค 8 ประการอย่างเคร่งครัดจนเกิดความรู้ระดับญาณอย่างสมบูรณ์ ในส่วนของคานท์นั้นคงมาไม่ถึงระดับการหลุดพ้นได้เพราะตัวคานท์เองนั้นเป็นปุถุชน เป็นนักปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ซึ่งนำหลักปรัชญาของเหตุผลนิยมและประสบการณ์นิยม มารวมเข้าด้วยกันจนกลายเป็น อนุมานนิยม ซึ่งยังต้องค้นหาความจริงของสรรพสิ่งต่อไป แต่พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมุ่งเข้าถึงความจริงที่พระพุทธเจ้าบอกทางเดินปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนอย่างเคร่งครัดไม่ละความเพียรแล้วก็จะพบกับคำตอบที่เป็นความจริงของชีวิต คือการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงนั่นเอง

เกณฑ์ในการตัดสินความรู้คานท์ใช้กรรมวิธีการผลิต (Machine of Product) ซึ่งเป็นกลไกของความรู้หรือกลไกของจิต (Machine of Knowledge) ที่ผลิตความรู้ให้กับมนุษย์เป็นตัวตัดสินความรู้ คานท์ได้แบ่งกลไกของจิตนี้ออกเป็น 2 ระดับ คือ แบบบริสุทธิ์แห่งผัสสะ (Pure Forms of Sensation) รูปแบบของ

ความรู้ประการที่ 1 เป็นความรู้ที่ได้กับมาจากประสาทสัมผัส กล่าวคือเป็นรู้ที่เกิดจากกระทบกันของอายตนะภายในและอายตนะภายนอก โดยผ่านขั้นตอน 2 ขั้นตอนคือ อากาศ (Space) และ เวลา (Time) และแบบบริสุทธิ์ของความเข้าใจ (Pure Forms of Understanding) คานท์กล่าวว่า ความรู้ประการที่ 2 นี้ เป็นกิจกรรมภายในใจหรือความรู้ซึ่งเกิดขึ้นจากการครุ่นคิดตรึกตรองที่รวมเอาประสบการณ์ซึ่งได้มาแล้วขั้นที่ 1 มาตัดสิน และการตัดสินนั้นได้แบ่งเส้นและรูปแบบไว้ชัดเจน โดยแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ Quantity, Quality, Relation, Condition of Existences or Modality แต่ละขั้นแบ่งออกเป็น 3 ประเภท รวมทั้งสิ้น 12 ประเภท ดังนั้น ถ้าความเป็นจริงภายนอก (Noumena) ซึ่งผ่าน Space และ Time มาแล้ว ก็กลายเป็นความรู้เฉพาะหน่วย (Particulars) ถ้าความรู้เฉพาะหน่วยผ่านกลไกขั้นที่ 2 หรือวิภาค (Categories) ทั้ง 12 นี้ไป ก็จะสามารถเป็นความรู้สากล

เกณฑ์ในการตัดสินความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นแตกต่างจากของคานท์ มีอยู่ 3 เกณฑ์ด้วยกัน คือ กาลามสูตร อปัณณกสูตร และอัมมจักกัปปวัตตนสูตร กาลามสูตรกับอปัณณกสูตรเป็นเกณฑ์ตัดสินความรู้ระดับสมมติสัจจะ (conventional truth) ใน อัมมจักกัปปวัตตนสูตรพูดถึงเรื่องของญาณ สามารถตัดสินความรู้ระดับสูง (Ultimate Truth) ได้ จึงเป็นอีกเกณฑ์หนึ่งที่วัดการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ และเป็นเกณฑ์เดียวที่ตัดสินความรู้ในระดับโลกุตระได้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. (2525). **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ

กীরติ บุญเจือ, ศ. (2538). **ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

กীরติ บุญเจือ, ศ. (2545). **เริ่มรู้จักปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2547). **วารสารพุทธศาสนศึกษา**. กันยายน – ธันวาคม. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชัยวัฒน์ อัตพัฒนา. (2538). **จริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : หจก. แสงจันทร์การพิมพ์.

ชัยวัฒน์ อัตพัฒนา. (2539). **ญาณวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ดั่งปลิว ราหุล, พระ ดร. (2547). **พระพุทธสอนอะไร**. แปลโดย ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

เดือน คำดี, รศ.ดร.. (2526). **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เดือน คำดี, รศ.ดร.. (2526). **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ธรรมปิฎก, พระ. (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ธรรมปิฎก, พระ. (2544). **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สหธรรมิก.

ตรี นาคปทีป. (2564). **บาลีอภิธานับปทีปิกาพร้อมทั้งสุจิ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไท.

เนื่องน้อย บุญยเนตร. (2544). **จริยศาสตร์ตะวันตก ค้านท์ มิล ฮอบส์ รอล ชาร์ทท์**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญมี แทนแก้ว และคณะ. (2538). **พุทธศาสน์-ปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.

บุญมี แทนแก้ว และคณะ. (2535). **ญาณวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : ธนะการพิมพ์.

บุญมี แทนแก้ว และคณะ. (2545). **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ประยงค์ แส่นบุราณ. (2548). **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ราชบัณฑิตยสถาน, กอง. (2530). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. 2525**. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

ราชบัณฑิตยสถาน, กอง. (2543). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.

ราชวรมุนี, พระ. (2529). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์พิมพ์เผยแพร่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ด้านสุทธาการพิมพ์.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยา. (2520). **ธรรมวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 23, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วสิน อินทสระ, (2540). **หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุเชาว์ นลอยชุม. (2541). **เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาพุทธปรัชญาในพระสูตรตันตปิฎก**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (พระนักศึกษา รุ่นที่ 11 ปี 2541 จัดรวบรวมเข้าเล่ม).

สุรพงษ์ โสณะเสถียร. (2545). **วิทยปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ประสิทธิ์ภัณฑ์แอนด์พริ้นติ้ง.

แสง จันทร์งาม. (2535). **พุทธศาสนาวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ.

โสภณคณาภรณ์, พระ. (2529). **ธรรมปริทัศน์ 2**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด คิวพร.

สมภาร พรหมทา. (2542). **“พุทธปรัชญา” มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมัคร บุราวาส. (2544). **วิชาปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม.

สมัคร บุราวาส. (2542). **ปัญญา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม.

วิทย์ วิศเวทย์. (2547). **ทัศนะทางอภิปรัชญาในพุทธศาสนาเถรวาท**. พุทธศาสตร์ศึกษา (กันยายน – ธันวาคม), กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

(2) วิทยานิพนธ์

กานต์ชัย จิรกนฺโต (แสงแก้ว), พระมหา. (2543). **มโนทัศน์กับสิ่งที่มีอยู่จริงตามทรรศนะของ พระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

เกษม สณฺญโต (ลักษณะวิลาส), พระมหา. (2532). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย.

พิสิฐ สุขสกล. (2544). **ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับศีลธรรมตามจริยศาสตร์ของคานท์กับพุทธจริยศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ภาชิต สุภาสโร (สุขวรรณดี), พระมหา. (2542). **ชีวิตในอุดมคติตามทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

มานพ กวีวิโส (นักการเรียน), พระมหา. (2535). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องญาณวิทยาในพุทธปรัชญา**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ลักษณะวัต ปาละรัตน์. (2542). **ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่?** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุทัย อุทัย (ศิริภักดิ์), พระมหา. (2537). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องตัณหาในพระไตรปิฎก**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

Etienne Gilson, and thomas Langan. (1963). **Modern Philosophy :Descartes To Kant**. N.y.: Colonial Press Inc.

H.J. PATON,. (1967). **The Categorical Imperative**. New York : Harper & Row, Publishers, Inc.

Immanuel Kant. (1970). **Critique of pure Reason quoted in Horman Kemp Smith, Immanuel Kant 's Critique of Pure Reason**. London : Macmillan &Co. ltd.

Immanuel Kant. (1960). **Religion within the Limite of Reason Alone**, N.Y. : Harper & Row, Pulishers, Inc.

John Locke. (1968). **An Essay Concerning Human Understanding quouted in A.j. Ayer Bristish Empirical Philosohpers**, Mass : Murray Printing Co.